

ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРТЕПІАННИЙ СУПРОВІД ШКІЛЬНОГО ПІСЕННО-ХОРОВОГО РЕПЕРТУАРУ

У статті класифікуються типи акомпанементів як основа принципу поступового ускладнення фактури інструментального супроводу в процесі вивчення курсу "Практикум із шкільного репертуару" для студентів музично-педагогічних спеціальностей.

Естетичне виховання засобами музичного мистецтва є дієвим фактором становлення здорового світогляду підростаючого покоління. Відомо, що хоровий спів традиційно становить собою найулюбленіший дітьми вид навчальної діяльності на уроках музики у загальноосвітній школі. З огляду на це метою викладання циклу вокально-хорових дисциплін на музично-педагогічному факультеті в надання майбутнім учителям музики науково-методичних основ для успішного здійснення вокально-хорової роботи на уроці та опанування ними технічних і художньо-виразних засобів виконання, необхідних для передавання музичного змісту. Так, розв'язанню цих завдань сприяє вивчення студентами курсів хорознавства, диригування, постановки голосу, хорового співу та читання хорових партитур. Специфічне коло питань вирішує і практичний курс з оволодіння шкільним репертуаром - адже робота шкільного вчителя вимагає знання широкого обсягу пісенного матеріалу.

Пісня як одна з основних камерних форм визначається тим, що музика загальними рисами відповідає настрою і змісту тексту, але в той же час не ілюструє його подробиць. Широке коло тем у піснях педагогічного репертуару зумовлює характер образності, музично-поетичного синтезу, зрештою, самої форми висловлювання. Розмаїття звукових інтерпретацій поетичного слова збагачує уявлення дітей про духовний світ людини, її неспокійну долю, історичне минуле народу. Пісні різних часових періодів несуть правдиву інтонацію, що наповнювала серце митця в хвилини радості і смутку. Інтонація людського почуття стає мелодією, яка передає виразні мотиви, градації людських переживань.

Дуже розповсюдженою є куплетна форма пісень. Основним принципом куплетності є незмінне повторення музики при постійному оновленні тексту. В багатьох куплетних піснях виокремлюється заспів та приспів (складений куплет). При цьому текст заспіву поновлюється, а текст приспіву здебільшого лишається незмінним (або дещо видозмінюється). Відтінення відмінностей у змісті куплетів досягається за рахунок виконавського нюансування. Розмірності вірша часто відповідає періодичність музичної будови, проте трапляється і більш близьке дотримання смислових угруповань тексту, яке більшою мірою виходить з вимог відповідності вокальної інтонації до природного словесного мовлення. Таким чином, для більшості творів шкільного пісенного репертуару характерним є співпадання загального емоційного строю слів і музики, а також смислових акцентів та конкретних історичних наголосів. Але не варто обходити увагою й дещо суперечливу тенденцію словесного висловлювання до поступовості й незамкнутості, а музичної форми - до репризності й завершеності.

Оскільки поряд з акапельними творами чималу частину шкільного репертуару складають твори з інструментальним супроводом, ефективність навчання методам роботи над пісенним репертуаром залежить також від того, наскільки сумлінно ставляться студенти до опанування різних типів акомпанементів. Як правило, виклад акомпанементу до пісень педагогічного репертуару здійснюється найпростішими видами фортепіанної фактури, притаманної побутовим жанрам (акордовий, арпеджований акомпанемент). Проте, в цих межах можливо досягнути різноманітності й виразності (ритм, гармонія, голосоведіння використовуються як яскраві засоби музичної характеристики). Отже, фортепіанний супровід підкреслює головне у вокальній мелодії пісні, підсилює виразність, додає більшої визначеності її характеру.

Відомо, що акомпанування разом з іншими суто виконавськими видами діяльності (хоровим диригуванням, сольним виконанням пісень під власний акомпанемент, грою музичних творів для слухання) посідає важливе місце в музично-просвітницькій практиці вчителя загальноосвітньої школи. Зважаючи на це, актуальним є напрацювання великого та різноманітного дитячого хорового репертуару (з будь-яким типом акомпанементу) та набуття студентами професійних навичок для його швидкого поновлення.

Супровід може не тільки надавати гармонічну, а іноді й мелодичну (у вигляді дублювання) підтримку голосу. У своїй практичній діяльності вчитель музики стикається з необхідністю поєднання вокальної партії з акомпанементом через обмеженість вокально-технічних можливостей дитячих голосів. Виконання цього завдання потребує використання значної кількості практичних навичок адаптації творів, а саме:

- переміщення та спрощення акордових побудов і гармонічних фігурацій;
- стиснення гармонічних побудов і акордів, поданих у широкому розташуванні;
- розгортання акорду в гармонічну фігурацію;
- об'єднання вокальної партії з басовою лінією акомпанементу;
- сполучення акордової пульсації з басом або мелодією;
- розподіл середніх голосів між обома руками [9: 115-116].

Неможливо заперечити важливе значення фрагментів суто інструментального звучання в музичній тканині твору. Перші вступні такти акомпанементу вводять слухача в емоційну сферу пісні. Вступ може складатися з одного звука чи акорду, кількох акордів (поданих певною фігурацією) чи нести конкретний тематичний зміст (самостійний або запозичений з наступних основних частин форми). Кінець вступу часто відмежовується від наступної музики цезурою (паузою, ritenuto, ферматою). Адекватність відтворення музичного змісту перебуває

також у прямій залежності від виразного виконання програшів (музичних реприз або інструментальних закінчень). Повторення музики вступу в кінці твору надає завершеності й заокругленості формі.

В межах вивчення курсу “Практикум з шкільного репертуару” необхідно дотримуватися певної послідовності проходження навчального матеріалу, в основі якої – принцип поступового ускладнення фактури інструментального супроводу. Реалізацію цього принципу слід здійснювати відповідно до такої класифікації типів акомпанементів.

1. Акомпанемент “*гармонічна підтримка*” становить собою акордовий виклад з еквіритмічним рухом голів, але мелодійною значущістю лише вокального голосу. Наприклад:

- Р.Паулс, сл.І.Ласманіса, рос.текст О.Петерсон. Сонна пісенька [3:9-10]
- Грузинська народна пісня “Светлячок”. Обр.В.Гокієлі. Рос.текст Л.Некрасової [5:157-158]
- М.Глінка, сл.Н.Забілі. Не щебечи, соловейку [6:69-70]
- Г.Сковорода. Стоит явор над горою [10:18-19’]
- Д.Крижанівський, сл.Т.Шевченка. Реве та стогне Дніпр широкий [6:57-58]
- Молдавська народна пісня “Весна”. Обр.С.Полонського. Укр.текст Є.Доломана [7:64-66]

2. Акомпанемент “*чергування баса й акорду*” також є різновидом гомофонно-гармонічного викладу з акордовим акомпанементом. Цьому виду супроводу притаманна певна самостійність басової лінії. Наприклад:

- Г.Гладков, сл.Є.Успенського. “Если бы я был девчонкой” [1:12-15]
- Р.Паулс, сл.І.Резніка. Золоте весілля [3:6-8]
- Г.Гладков, сл.Ю.Михайлова, укр.текст П.Сингаївського. Тихий марш [6:52-56]
- Г.Струве, сл.К.Ібряєва, укр.текст Є.Доломана [6:108-112]
- К.Молчанов, сл.Г.Полонського. Журавлина пісня (з к\ф “Доживем до понеділка”), укр.текст

О.Пархоменка [6: 117-121]

- Ф.Шопен, сл.С.Витвицького, рос.текст В.Рождественського. “Желание” [6:246-148]
- Польська народна пісня “Зозуля”. Бр. А.Сигетинського, укр.текст М.Фіненка [7:140-142]
- М.Глінка, сл.В.Забілі. Гуде вітер вельми в полі [10:45-46]
- З.Компанієць, сл. П.Синявського, укр.текст В.Моруги. Пісенька горобчика [7:118-121]
- Р.Роджерс, рос.текст М.Цейтліної. “До-ре-ми” (з к\ф “Звуки музики”) [11:26-29]
- М.Кармінський, сл.Уолтера де ла Мера. Десь там [11:63-69]
- Й.Брамс. Обр. А.Цахе, укр.текст М.Познанської. Колискова [11:113-115]

3. Акомпанемент “*акордова пульсація*” визначається концентрацією експресії в гармонічних фактурних формулах, викладених переважно відносно дрібними тривалостями. Творам з даним типом акомпанементу притаманна значущість фортепіанних прелюдій і постлюдій. Наприклад:

- О.Пахмутова, сл.С.Гребенникова і М.Добронравова. “Главное, ребята, сердцем не стареть” [4:35-37]
- І.Дунаєвський, сл.В.Лебедева-Кумача, укр.текст Р.Чумака. Веселий вітер (з к\ф “Діти капітана Гранта”)

[6:38-43]

- П.Чайковський, сл.В.Жуковського. “Уж вечер...” (дуєт Лізи і Поліни з опери “Пікова дама”) [6:223-225]
- К.Вебер. Обр. В.Попова. “Вечерняя песня” [6:245-246]
- А.Новиков, сл.Л.Ошаніна, укр.текст О.Новицького. Дороги [6:256-259]
- С.Климовський. Обр.Л.Бетховена. Їхав козак за Дунай [10:20-24]
- К.Стеценко, сл.В.Самійленка. Вечірня пісня [10:128-130]
- Е.Григ, сл.А.Мунка, рос.текст С.Свириденко. “Заход сонця” [11:39-41]

4. Акомпанемент “*гармонічні фігурації*” характеризується переважанням гітарних формул. Рівномірна пульсова основа викликає в слухачів образотворчі асоціації. Емоційно-образний зміст збагачується за рахунок темброво-колірних властивостей фону. Наприклад:

- Р.Паулс, сл.Аспазії, рос.текст О.Петерсон. “Небо плачет” [3:34-36]
- О.Пахмутова, сл.М.Добронравова. “Беловежская пуща” [4:28-32]
- Невідомий автор. Обр.А.Совінського. Про Гриця [10:27-29]
- Л.Александрова, сл.М.Петренка. Обр.В.Заремби. Дивлюсь я на небо [10:40-41]
- Я.Дубравін, сл.В.Суслова. “Песня о земной красоте” [11:71-74]
- О.Злотник, сл.М.Сингаївського. “Цвіт землі” [11:93-95]

5. Акомпанемент *мішаного типу* – результат і наочний приклад взаємодії різних типів акомпанементу. Наприклад:

- М.Лисенко. Хор “А вже весна” (з опери “Зима і весна”) [6:204-210]
- Ф.Шуберт. Перекл.П.Рукіна. “Форель” [6: 240-244]
- А.Штогаренко, сл.Н.Забілі. Струмок. [7:37-40]
- Білоруська народна пісня “Перепілонька”. Обр.А.Туренкова, укр.текст О.Пархоменка [7:57-62]
- Й.Іващенко, сл.А.Малишка. Колискова [8:82-86]
- В.Моцарт, перекл. В.Попова, рос.текст Я.Серпіна. “Цветы” [11:103-106]
- М.Римський-Корсаков. Хор “Белка” (з опери “Сказка о царе Салтане”) [6:65-68]

На початковому етапі оволодіння музично-педагогічним репертуаром доцільно використовувати твори з акомпанементом, викладеним нескладною фактурою одного певного типу. Вивчення акомпанементів мішаного типу слід розпочинати після ознайомлення з різними інструментальними фактурами. Доцільним є спрямування роботи над супроводом на реалізацію таких вимог методичного характеру:

Досягнення правильного співвідношення голосів і розподілу звучності (виразне виконання мелодії, відчуття гармонічних фігурацій);

Уточнення динамічних і тембрових характеристик звучання під час переходу від вступу до виконання акомпанементу;

Оптимальне співвідношення динамічних і темпових нюансів, характеру звучання [2:9]

Реалізація комплексу визначених завдань передбачає не тільки аудиторну, а й постійну практичну діяльність студентів – як під час педагогічної практики в школі, так і в процесі концертного життя класу, кафедри, самодіяльних творчих об'єднань. Вивчення шкільного вокально-хорового репертуару є надзвичайно важливим для професійного становлення вчителя-музиканта, розширення його музичного кругозору та кола практичних вмінь і навичок як чинників музично-педагогічної майстерності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гладков Г.М. Путешествие в сказку: Песни для детей. – М., 1980. – 64с.
2. Концертмейстерський клас і ансамбль: програма для музично-педагогічних факультетів та факультетів підготовки вчителів початкових класів і музики педагогічних інститутів /Укл. А.Болгарський, М.Моїсєєва. – К., 1997. – 23с.
3. Паулс Р.В. Птичка на ветке: Песни для детей. – Л., 1990. – 104с.
4. Пахмутова А.Н. Песни /Сост. М.Д.Капустин. – М., 1985. – 80с.
5. Пение в школе: V-VI классы: Пособие для учителя: Вып. II /Сост. Т.Бейдер и В.Смолер. – М., 1965. – 168с.
6. Пісні для учнів 3-7 класів загальноосвітньої школи /Упор. А.Р.Верещагіна. – К., 1988. – 272с.
7. Пісні для учнів 3-4 класів загальноосвітньої школи /Упор. Л.А.Греков. – К., 1987. – 168с.
8. Пісня долю вишила: Вокальні твори /Укл. Б.Д.Мельничук. – К., 1991. – 96с.
9. Пустовит В.И. Формирование распределенного внимания в процессе профессиональной подготовки учителя-музыканта (на материале концертмейстерского класса педвуза) : Дисс. ... канд.пед.наук. – Минск, 1981. – 188с.
10. Українські класичні романси /Упор. Т.П.Булат. – К., 1983. – 336с.
11. Хрестоматія з хорового співу: 5 клас загальноосвітньої школи /Укл. І.Бубнова. – Суми, 1996. – 131с.

Матеріал надійшов до редакції 23.09.2000 р.

Моїсєєва М.А. К вопросу о фортепьянном сопровождении школьного песенно-хорового репертуара.

В статье классифицируются типы аккомпанементов как основы реализации принципа постепенного усложнения фактуры инструментального сопровождения в процессе изучения курса «Практикум по школьному репертуару» для студентов музыкально-педагогических специальностей.

Moiseyeva M.A. On the Problem of Piano Accompaniment of Melodious-Choral Repertoire.

The article classifies the types of accompaniments as a basis of the principle of gradual complication of instrumental accompaniment texture in the process of studying the course “Practical Studies in School Repertoire” for students of music-pedagogical specialities.